

Croatica XXI (1990) — 34 Zagreb

Izvorni znanstveni članak

Nikola Batušić

KAZALIŠNA DJELATNOST JOSIPA BADALIĆA

UDK 886.2-94

U članku se analizira do sada manje poznata i neistražena kazališnopraktična djelatnost hrvatskoga slavista Josipa Badalića (1888—1984), i to na temelju njegove rasprave Pitanje pučkih kazališta u Jugoslaviji (1922), kao i funkcije te djelatnosti na položaju ravnatelja drame Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu (1940—1941).

Sveze između Josipa Badalića i kazališne umjetnosti kao i dramske književnosti višestruke su, dugogodišnje i, čini se, još nedovoljno ili nikako istražene. Kada je riječ o dramskoj literaturi onda valja imati na umu brojne njegove rasprave o starijoj ruskoj drami tiskane u nas i u nekoliko uglednih inozemnih publikacija,¹ potom je nezaobilazna *Bibliografija hrvatske dramske i kazališne književnosti* (JAZU, Zagreb 1948), u repertoarnim istraživanjima ističe se *Češka i slovačka drama u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu*,² a vrijedan je spomena i prijevod Čehovljeva *Ujaka Vanje*.³ No govorimo li o *kazališnoj djelatnosti* Badalićevoj, onda bismo danas podcrtali dva njezina segmenta. Riječ je o jednom njegovom teorijsko-programatskom spisu iz 1922. godine i o ravnateljstvu zagrebačkom dramom u sezoni 1940/1941.⁴ Uspoređujući naoko disparatna obilježja ovih dvaju odsječaka Badalićeve kazališne djelatnosti, vjerujemo kako ćemo uspjeti pokazati određene naglaske njihove sukladnosti.

U *Zborniku za pučku prosvjetu*, što ga je izdavao Albert Bazala, utemeljitelj Pučkoga sveučilišta u Zagrebu, tiskan je 1922. oveći Badalićev članak pod naslovom *Pitanje pučkih kazališta u Jugoslaviji*.⁵ Problemom disperzije, decentralizacije, novih oblika organizacije kao i financiranja kazališnoga života u Hrvatskoj bavili su se naši teatrolozi i kazališni praktičari još od Miletićeve doba. Prvi je naš intendant u *Hrvatskom glumištu* već 1904. potakao osnivanje »još jedne zemaljske pozorišne družine« koja bi kao putujuća trupa, ali pod upravom središnje institucije u Zagrebu, »gostovala duže vremena svake godine po određenim većim mjestima Hrvatske«. ⁶ Tu je Miletićevu zamisao ostvario 1911. jedan od nje-

¹ *Iz ruske dramatičke epohe Petra Velikoga: Strašnoe izobraženie, »Spomenik«, SAN, LXII, str. 1—61, Beograd 1925. i Ruskie interljudii pervoj poloviny XVIII. veka, »Slavia«, IV, seš. 3, str. 523—537, Praha 1925. Usp. i popis znanstvenih i stručnih radova Josipa Badalića u »Croatica«, br. 3, str. 11—14, Zagreb 1972, kao i opširnu autorovu bibliografiju u *Hrvatskom biografskom leksikonu*, sv. I, str. 333—334, Zagreb 1983.*

² *Zbornik Franka Wollmanovi*, str. 593—602, Praha 1958.

³ Pozorišna biblioteka, knj. VII, Zagreb 1927. Prijevod je prvi put izveden 30. I. 1947. u zagrebačkom Malom kazalištu (danas Dramsko kazalište Gavella), u interpretaciji đaka Zemaljske glumačke škole i režiji Tita Strozia. Usp. *Repertoar hrvatskih kazališta* (ur. Branko Hećimović), sv. I, str. 271, Zagreb 1990. Ovaj prijevod izvođen je kasnije na brojnim hrvatskim pozornicama (usp. cit. *Repertoar*...).

⁴ Vesna Cvjetković-Kurelec, *Uprave Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu*, u: *Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu 1860—1985* (ur. Nikola Batušić), str. 178—182, Zagreb 1985.

⁵ *Zbornik za pučku prosvjetu* (ur. Albert Bazala), god. I, sv. 3, str. 101—106, Zagreb 1922.

⁶ Stjepan Miletić, *Hrvatsko glumište* (ur. Nikola Batušić), str. 417—418, Zagreb 1978.

govih nasljednika, Vladimir Treščec-Branjski, utemeljivši 1911. na citiranim osnovama *Pokrajinsko kazalište* pod vodstvom glumca i redatelja Mihajla Markovića. No ono je zbog različitih nedaća djelovalo tek jednu sezonu i utrnuto je u svibnju 1912.⁷

Poznavajući jamačno neke rezultate prethodnika, ali još očitije pod dojmom neposrednih iskustava iz Sovjetske Rusije i nekih njemačkih gradova, Badalić u spomenutoj raspravi nastoji pokazati kako na čitavom teritoriju nove države valja uspostaviti — uz postojeća državna i oblasna — još i tzv. »pučka kazališta«. »Kazalište je reformator i mentor narodne duše«, ono mora postati pristupačno novim generacijama, posebice radnicima i seljacima, te omogućiti svim slojevima društva užitek u scenskoj umjetnosti. Zanimljiva su pritom neposredna autorova svjedočanstva iz Sovjetske Rusije i Njemačke. Kratko ali precizno opisuje »pučka kazališta« u Rusiji — što je njegov izraz za danas uobičajeni teatrološki termin »proletkult teatar«. Riječ je o posebnim vlakovima u kojima se nalaze glumci, tehnika, administracija i scenska oprema ovakvih kazališta koja dopiru u sve krajeve zemlje te izvode predstave, kako Badalić piše »u tvornicama, na ratištu i prigodom posebnih narodnih sastanaka«. No očito je iz vlastita iskustva znao kako je riječ o »djelatnoj propagandi revolucionarnih ideja«, pa se u svojoj projekciji »pučkoga kazališta« odriče »agitacionoga teatra i neumjetničkoga balasta«, već se prema nekim njemačkim modelima (Wanderbühne, Volksbühne) zalaže za »pučki igrokaz, depolitizaciju i dezideologizaciju« takva kazališnoga pokreta. Premda nije izrijekom spominjao repertoar ovih teataru, može se zaključiti kako bi pod njegovim terminima »važnija djela naše dramske književnosti«, »narodna književnost« i »domaći narodni repertoar«, valjalo razumjeti prvenstveno nacionalnu dramsku književnost određenoga južnoslavenskog naroda.

Što se sustava takvih kazališta tiče, Badalić ne preporučuje sovjetski model jer je »tamo očita sila državne vlasti«, dok se njemačko načelo »Volksbühne« teško u nas može primijeniti jer nemamo napredne radničke klase. U nas bi inicijativu trebala pokrenuti *državna i oblasna kazališta* koja bi iz svojih ansambala morala sastaviti malo putujuće kazalište. Ono bi se financiralo iz budžeta matičnih kuća, ali i sredstava onih pučko-prosvjetnih organizacija u mjestima koja bi ta kazališta putujućega tipa posjećivala.⁸

⁷ Usp. Slavko Batušić u: *HNK — Enciklopedijsko izdanje*, str. 561—562, s. v. *Pokrajinsko kazalište*.

⁸ Slične odredbe u pogledu financiranja putujućih kazališta donosi i kasnija *Uredba o glumištima u Banovini Hrvatskoj*. Usp. Nikola Batušić, *Dva zakona iz međuratnoga razdoblja*, »Novi Prolog«, br. 6—7, str. 157—167, Zagreb 1987—1988.

Badalićev prijedlog ostao je neostvaren, jer je organizacija kazališnoga života u tadašnjoj Jugoslaviji počivala 1922. na drugačijim osnovama, ali kad su kasnije oblasna kazališta spajana (Osijek—Novi Sad, Split—Sarajevo), možda je nešto od njegova modela i primijenjeno.⁹

No u izravnu i aktivnu svezu s kazališnim životom stupit će Josip Badalić gotovo dvadeset godina kasnije. Odlukom Bana Banovine Hrvatske od 18. travnja 1940.¹⁰ imenovana je nova uprava Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu. Intendantom je postao arh. Aleksandar Freudenreich, direktorom drame Josip Badalić, a operu je vodio Stanislav Stražnicki. U sveopćem poletu koji je tih dana prožimao Hrvatsku, kazalište se našlo na posebno istaknutu mjestu, jer je upravo ova nova uprava trebala proslaviti častnu obljetnicu-početak profesionalizacije hrvatskoga glumišta i stotu godišnjicu zagrebačke izvedbe Kukuljevićeve »junačke igre« *Juran i Sofija ili Turci kod Siska* 10. lipnja, pa je čitava sezona zasnovana u znaku toga velikog jubileja hrvatske scenske kulture. U tom je tonu započeo svoj nastupni govor i Josip Badalić, održavši ga pred ansamblom drame 25. travnja 1940: »Hrvatska drama, imajući samo u našem kazalištu ponosnu stoljetnu tradiciju, važnom je komponentom naše umjetničke kulture, pa joj zato u ovom času prave i svestrane obnove cjelokupnog narodnog života pripada, pored počasnog mjesta, još i častan zadatak da ne samo nastavi s tradicionalnim hrvatskim umjetničkim idealizmom na daljnjoj izgradnji ove grane naše narodne umjetnosti, nego i da taj uvriježeni narodni zanos pojača do krajnjih granica mogućnosti.«¹¹

I odista, u toj jedinjoj godini ove kazališne uprave, zbili su se iznimni događaji. Već u lipnju 1940. održan je »Tjedan hrvatske scenske kulture« s reprezentativnim nacionalnim repertoarom. Bila su zastupljena sva razdoblja hrvatske drame: Gundulićeva *Dubravka*, *Baron Tamburlanović*, Bogovićev *Matija Gubec*, Senoina *Ljubica*, Ogrizovićeve drama *Vučina* (gostovanje osječkoga kazališta), Begović *Bez trećega*, Krleža *U agoniji* i praizvedba Strozzijevih *Kameleona*. U operi su tom zgodom izvođeni Zajčev *Zrinjski* i Gotovčev *Ero*.

U dramu se nakon dužih inozemnih boravaka vratio redatelj Branko Gavella koji postavlja Cesarčeva *Sina domovine* i *Povratak Zlate Kolarić-Kišur* te ostvaruje antologijsku režiju Pirandellove drame *Večeras improviziramo*. Badalić dakako obnavlja i ruski repertoar — Strozzijevu dramaturgiju *Braće Karamazovih* te izvodi prvi put dramaturgiju Gončarovljeva *Bezdana* kao i *Milijun muka*

⁹ Usp. moju *Povijest hrvatskoga kazališta*, str. 328 i 331, Zagreb 1978.

¹⁰ »Komedijska«, god. VII, br. 18 (280), Zagreb 28. IV. 1940.

¹¹ Usp. »Jutarnji list«, Zagreb 27. IV. 1940.

Valentina Katajeva. Iz svjetske klasične literature, o kojoj je kao i o nacionalnom segmentu repertoara Badalić nekoliko put govorio u svojim intervjuima zagrebačkim novinama, prikazuju se Calderónov *Zalamejski sudac*, Kleistov *Razbijeni vrč* i Molièrov *George Dandin*. Valja zabilježiti i manje poznatu činjenicu da je tadašnja uprava drame na čelu s Badalićem angažirala mladoga slovenskog redatelja Bojana Stupicu, koji je već bio gostovao u Zagrebu, nadajući da će se njegove sveze s hrvatskim glumištem na taj način još plodotvornije ostvariti. Na žalost do realizacije toga ugovora nije došlo, kao što ni cjeloviti plan ove kazališne uprave nikada nije mogao biti ostvaren do kraja.¹²

Sezona 1940/1941. značajna je i po brojnim manifestacijama značajnih obljetnica: bile su to stogodišnjica rođenja P. I. Čajkovskoga, pedesetgodišnjica praizvedbe Mascagnijeve *Cavallerie*, četrdeseta obljetnica Verdieve smrti i sjećanje na Mirka Bogovića. No bez sumnje je središnji događaj glazbene, ali i ne samo glazbene sezone bilo povijesno gostovanje Dresdneske državne opere na čelu s već tada svjetski poznatim dirigentom Karlom Böhmom, kada su uz jedan koncert izvedene Straussova opera *Kavalir s ružom* i Beethovenov *Fidelio*.

Na organizacijskom planu kazališna je uprava, u kojoj Badalić djeluje nadasve aktivno, pokrenula osnutak *Hrvatske kazališne omladine* koja je trebala osigurati nove gledateljske slojeve, po uzoru na upravo ranije iznijete Badalićeve stavove o »pučkim kazalištima«, pokrenula *radničke predstave* u Radničkom domu na Krešimirovu trgu, čime je stvoren uvjet za otvaranje i funkcioniranje trećega zagrebačkog scenskog prostora. Bilo je to u okviru i nacionalnoga poleta, ali i u skladu s nekim lijevim intelektualnim europskim mislima. Osobito je vrijedna spomena težnja kazališne uprave za povezivanjem zagrebačkoga kazališta sa srednjoeuropskim teatrima uz želju za razmjenom iskustava, ansambala i pojedinaца. U zagrebačkom kazališnom tjedniku »Komediја«, koji je bio vrlo dobro uređivan i predstavljao ne samo vrelo obavijesti o dnevnim teatarskim pitanjima nego je tiskao i zanimljive teatrološke rasprave o raznim glumišnim problemima, čitamo odgovore brojnih europskih teatarara koji su potvrdno odgovorili na zagrebačku inicijativu. München, Beč, Prag, Brno, Bratislava, Budimpešta, Bukurešt, Sofija i Plovdiv, dakle gotovo čitava Mitteleuropa, žele u brojnim aspektima scenske umjetnosti aktivno djelovati u Zagrebu, a jednako tako pozivaju Hrvatsko narodno kazalište na suradnju s njihovim ustanovama.

---

¹² Usp. Nikola Batušić, *Prve režije Bojana Stupice u Zagrebu, Zbornik Muzeja pozorišne umjetnosti, III, Bojan Stupica 1910—1970*, str. 139—147, Beograd 1985.

Planova je, vidimo, bilo mnogo. Neki su ostvareni samo za godinu dana, kao što je u toj godini i na polju ostalih kulturnih, i ne samo kulturnih djelatnosti, zabilježen nevjerojatan polet i zamah hrvatskoga javnog i gospodarskoga života. Na žalost, travanj-ski rat 1941. sve je to brutalno prekinuo, a ova je uprava smije-njena 22. travnja 1941.¹³ Iz današnje retrospektive i želje za valo-rizacijom ove jedne sezone, bjelodano je kako je učinjeno odista vrlo mnogo i kako Badalićev trag u tim naporima ne možemo smatrati kazališnopraktično marginalnim, niti u njegovoj biogra-fiji smije biti zapostavljen kao što je to do sada bilo.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Artikel wird die bisher weniger bekannte Beziehung des kroati-schen Slavisten Josip Badalić (1888—1984) zur Theaterpraxis analysiert, und zwar aufgrund seiner Studie *Pitanje pučkih kazališta u Jugoslaviji (1922)*, sowie seiner Funktion und Tätigkeit als Leiters der Dramaabtei-lung im Kroatischen Nationaltheater in Zagreb (1940—1941).

---

¹³ Usp. Vesna Cvjetković-Kurelec, dj. nav. u bilj. 4, str. 180.